

Denne artikkelen kan kopieres fritt og videreformidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Hans Sandaas og butikken i Brøsetvegen

Episoder fra handelsvirksomheten under og etter krigen

Jan Habberstad intervjuer Alf Terje Sandaas.

Forfatterens forord

Da vi bodde på Buckhaugen tidlig på 50-tallet, husker jeg at vi handlet hos Alf Østerås som hadde en forretning i Strindvegen. Hver lørdag var det stor stas når margarinkassene med spennende varer ble brakt opp i leiligheten, og utsiktene til en godbit for oss små var til stede. Spennende varebiler var det også – en grønn Standard Vanguard synes jeg å huske.

I 1956 flyttet vi ned på Brøsetflata, og Hans Sandaas ble vår nye kjøpmann. Jeg husker godt handleturene med huskelapp både til gammelbutikken og nybutikken i Brøsetvegen. Det vanket gjerne søte karameller og iskrem som belønning fra mor. Var det derfor jeg ble så lubben i barndommen, mon tro -? Av og til fikk jeg sitte på med Alf Terje i den nye grønne Folkevognbussen også. Og nærheten til Reitgjerdet sykehus var et spenningsmoment. "Ikke vær redd," sa min far – "rømmer noen, så har de det så travelt at de ikke stopper opp hos oss som bor så nært". Men ett drap på Eberg skjedde visst en gang.

Av butikker på Strinda på denne tiden, som til en viss grad kan sees på som

konkurrenter, nevnes butikken i veikrysset på Ramstad, samvirkelaget på Moholt, O. M. Løfsnes på Eberg, Anna Moe i Blusuvollsbakken, Alf Østerås i Strindveien, og Olaf Selvli lenger nede i Brøsetvegen.

Hans Sandaas

Hans Sandaas (1906-1987) var kjøpmann i Brøsetvegen fra 1939 til 1970. Først lå butikken i nr. 117. Da var det disk og mye varer i løs vekt. Der var det også bensinpumpe. BP kalte disse pumperne for MIL, forteller sønnen Alf Terje

Hans Sandaas i 1947. Foto utlånt av Alf Terje Sandaas.

Sandaas, som ble fortalt om farens butikkdrift under og etter krigen.

Bensinpumpen ble ødelagt av granatsplinter fra tyskernes antiluftskyts på Ormhaugen nær Angelltrøa, det var ofte at kopper og kar skvatt ned på gulvet når skytesalvene pågikk.

At Hans Sandaas ble kjøpmann, var en tilfeldighet, og noe også konjunktorenes skyld. Han var født i Trondheim i 1906 og ble utdannet som maskiningeniør med treårig teknisk skole. På den tiden var det akademikere som for eksempel ingeniører og advokater som kjørte drosje. Flere av bankene gikk også over ende. Hans Sandaas jobbet seg over til New York i 1929 som kokk, men der stod amerikanerne i suppekø etter børskrakket. Så noe framstøt mot bedrifter som dagens Pratt & Whitney eller annet var utelukket. Det var faktisk innvandringsstopp på den tiden, så den drømmen gikk i vasken. Kaptein Hornemann rådet Sandaas til å bli med til Argentina som da var et av verdens rikeste land, og der jobbet han en tid i en skipshandel.

Hans bror Alf Georg Sandaas (1909-1941) var førstestyrmann og radiotelegrafist på "Prins Olav", et av Nordenfjeldskes hurtigruteskip som var et ombygd britisk kongeskip. Det ble senket av tyskerne, etter å ha drevet troppe-transport i Nord-Norge i 1940 for Nygaardsvollregjeringen. Alf Georg overlevde og kom seg til England. Han var guide på Trøndelagsutstillingen i

1930, da han behersket flere språk, også spansk, fransk, finsk og russisk. Litt spektakulært ble det da senere å levere ikke ufarlig last som flybensin og bomber i Murmansk, og snakke flytende russisk den gang. Når han var i England spilte Alf Georg ofte fiolin for norske sjøfolk på puber. Men i november 1941 krigsforliste "Svein Jarl" mellom Skottland og USA. Den forsvant sporløst og uten overlevende, og broren til Hans Sandaas var falt i krigen.

Hans Sandaas avla offentlig handelsfagprøve, og da han startet som kjøpmann, var det ikke lenge før krigen kom. Han drev butikk en tid på Ranheim først, før han etablerte seg i Brøsetveien 117. Å være kjøpmann under krigen var ingen enkel oppgave. Det var rasjonering på alt, og Trondheim forsyningsnemnd var nøye med kontrollene på rasjoneringsmerkene. Kroppsarbeiderne fikk flere merker enn kontorfunksjonærer. Erstatninger kom på for eksempel kaffe (brente erter) og andre ting som syntetiske alternativer. Halve natta gikk med til å telle rasjoneringsmerker, så Sandaas kjøpte en brevvekt slik som posten hadde. En viss vekt tilsvarte 50 stk merker eller 100 stk merker, og dermed gikk jobben unna i en fei.

Allerede i 5-6-tiden om morgenen var det ankommet helt fersk fisk på kaia, og det kunne bli ampert om fiskekassene når kjøpmennene skulle hente dem. Sandaas hadde varebil og personbil da krigen kom, og begge ble rekvirert av

Her ser vi butikken til Hans Sandaas mens lokalene lå i Brøsetvegen 117. Olof Roos eide huset. Handelsmann Wikdahl drev butikk her før Sandaas. Etter 1960, da Sandaas flyttet butikken til Brøsetvegen 119, var det kioskdirift i lokalene ca. 1 år, hvorefter 1. etg. ble omgjort til leilighet.

Foto utlånt av Alf Terje Sandaas.

tyskerne. Hans Chevrolet Silver Cloud ble brukt av en tysk offiser. Med en kundekrets som strakte seg fra Strindheim skole til Jonsvatnet, Estenstadmarka og Blusuvollsbakken, var transportmiddel nødvendig, også til henting av varer. Av disponent Anton Furuseth på Strinden teglverk fikk Sandaas låne lastebil et par dager i uka til henting og bringing av varer. Sandaas leverte også varer til et av kokkelagene på Teglverket.

Imidlertid kom Sandaas sine kunnskaper i mekanikk til anvendelse da en gammel Ford ble innkjøpt hos Gaden & Larsen. Den var uten motor, men man fikk tak i en sprengbåtmotor som ble satt inn i varevogna. Sivert Pettersen, som

senere startet Autotrim, hjalp til med monteringen. Man fylte denaturert sprit på tanken, men startet på bensin, og en vanlig hermetikkboks med stoppekran ble montert under panseret for å starte motoren. Så slo man over kranen for ren alkoholtilførsel, forteller Alf Terje Sandaas. Det var en heller uvanlig varevogn og uten den lett synlige knottgeneratoren som andre biler hadde. På veg til Sæthre kjeks i Ila ble den stoppet av en tysk kontollpost som spurte: "Hast du Schein for bensinkjøring, som er strengt verboten?". Sandaas fortalte om konstruksjonen og ba dem lukte på eksosen og tanken, noe patruljen gjorde. Etter tyskerens utbrudd, "Es stinkt Alkohol", fikk han kjøre videre!

De første tyskerne som kom i 1940, hadde allerede hatt fettrasjoning en stund i Tyskland. De kjøpte meierismør som de gned ut over kokesjokoladen før de glefset den i seg, men så kom rasjoning også for dem. På Tunga gård som lå i nærheten, var det tyskerbrakk. En søndag da Sandaas og kona gikk tur med barnevogn, lå noen vernepliktige tyske soldater i et dalsøkk og skjøt på blink. Noen nordmenn på tur stoppet litt for å se på. Sandaas som var jeger og skytter, ble spurt om han ville prøve. Han fyrte av noen skudd, og en av tyskerne ble imponert. Tyskeren gikk de skrittene unna han mente var nødvendig, satte en fyrstikkeske på hodet og ba Sandaas skyte den av. Så gjorde Hans Sandaas nettopp det. "Hvordan torde du det?" spurte sønnen Alf Terje Sandaas ham en gang etter at krigen var slutt. "Jo, jeg holdt sikket høyt på fyrstikkesken," var svaret han gav. Dette opptrinnet ga Sandaas et visst kaldblodig rykte i området, sies det. Han var hard utenpå, men bløt inni seg, sier Alf Terje.

En nordmann som fikk seks års fengsel etter krigen for sine forhold, kom en kveld beruset i full hirduniform. Han var bevæpnet, og forlangte å få mer tobakk enn han hadde rasjoneringsmerker for. Han truet og slo knyttneven i bordet, så suppen Sandaas satt og spiste, sprutet i ansiktet hans. Dette ble for mye for Sandaas, så han tok i kragen og baken på inntrengeren og kastet han ned trappen til første etasje. Sandaas var en kraftig kar, som hadde vært bokser før krigen,

og dessuten var han velbefaren i jiu-itsu. En time senere ble Sandaas arrestert av Gestapo og plassert i en garasje bak deres hovedkvarter, Misjonshotellet, hele natten alene. Det ble sluppet en schæferhund inn til han senere. Sandaas var imidlertid hundedommer, jaktprøvedommer og jeger, og han startet i sin tid Trøndelag harehundklubb. Han kom derfor godt overens med schæferen! På morgenkvisten ble han hentet til forhør hos gestapisten Josef Glatt, og umiddelbart ble han slått hardt i ansiktet med skjefte av en lugerpistol, og fortalt at man ikke skal behandle hirdfolk "so und so". Sandaas fortalte at han var ansvarlig overfor Trondheim forsyningsnemnd og svarte for rasjoneringsmerker dit og ikke for hirdmannen som hadde opptrådt truende og beruset i uniform, og dessuten ville ta varer fra andre mennesker utover sin kvote. "Dere tyskere må være klar over at 95 % av nordmennene allerede har godtatt en tysk lære," sier Sandaas så. "Hvilken lære er det?" spør Glatt. "Vi er lutheranere omtrent hele bunten," svarer Sandaas. Glatt blir sittende lenge og se på Sandaas, og til Misjonshotellet å være skjer det et lite under når Glatt plutselig sier: "Sie können gehen".

Neste kveld var det fyllekalas hos hirdmannen som bodde i nærheten, og det ble avfyrt skarpe skudd mot boligen til Sandaas. "Kulehullene i vegg og takrenner så jeg selv i 50-åra", sier sønnen Alf Terje. Det ble en urolig natt, og Sandaas

satt våken med en øks i fanget hele natten.

En gang under krigen stoppet et følge med russiske krigsfanger og hvilte foran butikken. En tysk offiser delte ut en sigarett pr. fange, noe Hans Sandaas mente var sympatisk gjort. Den tyske offiseren svarte: "Sie sind ja auch Mensch". En annen gang hørtes strigråt fra Brøsetvegen. Det var en ung, tysk soldat som gråt etter et flyangrep der han passet en røyktønne. "Min mor måtte trøste han," forteller Alf Terje Sandaas om disse nyansene under krigen.

I etterkrigstiden var det lite penger blant folk, men det ble stadig bedre, sier sønnen, som etter å ha gått realskole og handelsskole jobbet noen år hos sin far. Sandaas sysselsatte opp til 8 personer på det meste. Brøsetvegen fungerte som omkjøringsveg helt til den nye Omkjøringsvegen kom. En dag i 1961 kom en pasient fra Reitgjerdet og handlet. "Vet du hvem jeg er?" sa mannen og viste fram en tanngard full av gullplomber da han smilte. Det var et tidligere medlem av Quislings regjering, som var på handletur. Han unnslopp trolig en dødsdom da han ble erklært sinnssyk og fikk pleie på Reitgjerdet.

En nevø av en berømt kunstner var pasient på Reitgjerdet under krigen og fikk trille min søster i barnevogn, forteller Alf Terje Sandaas. Verre var han ikke,

BRØSET MATSENTER × <i>Hans Sandaas</i>			
KOLONIAL - MELK - MIDDAGSMAT - FRYSEBOKSER			
Telefon 21725 - Brøsetvegen 119			
Ekso.	Dato	/	Kr. øre

og når legevisitten gikk på Reitgjerdet, forlangte han at de skulle lytte på min søster, noe de også gjorde.

Pasientene ble snakket til som vanlige kunder. De som fikk fri tilgang på butikkbesøk, var jo ikke regnet som farlige, men det hendte at noen rømte. En pasient ved navn "Thomas" var mye på Lerkendal, forteller Alf Terje Sandaas. Da han senere kom inn i butikken, vipet han en kålrot ned på golvet for å simulere scoringene. En annen kar kom en dag inn på kontoret. Han hadde tydeligvis hallusinasjoner og mente han hadde flere hundrede fly i luften, men fikk ikke kontroll over dem. "Kjøp 6 lommelyktbatterier og koble dem sammen i serie," sier Sandaas. Da pasienten senere ble spurt hvordan det gikk, sa han: "Æ fekk kontroll, ja". Så livet som nabo til en psykiatrisk institusjon var ikke fritt for utfordringer.

Om vinteren lå det mange uteliggere og varmet seg i ovnene på Teglverket. De kom ofte på døra til Sandaas og tagg penger. "Nei, det får dere ikke," sa fru Sandaas, "det går bare til alkohol". Men ingen gikk tomhendte derfra, alle fikk med matpakke. "Jeg husker også i 50-

Fasade på forretningsbygget fra 1960. Hele bygget var kledd med murstein fra Strinden teglverk. Bygget var i én etasje mot Brøsetvegen. På baksiden besto bygget av to etasjer (lager, fryseri og garasjer). Der var også eneboligen til Sandaas, oppført 1950/51. Bildet er en rekonstruksjon og er utlånt av Alf Terje Sandaas.

årene før melkeflaskene kom, at en pleier på Reitgjerdet kom på motorsykkel med melkemugga mellom lårene, fylte den og dro tilbake uten at den hadde lokk på! Dagens UP fantes ikke”, sier Alf Terje Sandaas.

1950- og 60-årene ga bedre tider. Kjøpmennene begynte å danne sammenslut-

tinger mot industrien gjennom bl.a. KØFF (Kjøpmennenes Økonomiske Fellesforetagende) på Leangen. Grossistene gjorde vognmannsjobben for industrien, og de burde ikke ta alt for mye av fortjenesten. Lager på ett plan og bruk av gaffeltrucker økte også lønnsomheten. Tidligere var det 12-15 grossister i Kjøpmannsgata og Fjordgata

Her ser vi Brøsetvegen 119 i 2006, før ombyggingen til hybelbygg startet. Etter at Sandaas avsluttet sin butikkdrift, kjøpte Olaf Selvli huset og drev kolonialbutikk noen år i de samme lokalene. Elektrofirmaet Vintervoll kjøpte senere bygget og drev sin virksomhet her i flere år. Foto: Jan Habberstad.

Til Strinda Bygningsråd

Undertegnede søker herved om tiladelse att få innrede min nuværende leilighet på 2 værelser og kjøkken i min eiendom på Brøsetflaten, til kolonialbutikk som skal leies av handelsmann J. Wikdal. Det blir at sette ind dør i vinduet på kjøkkenets østre side mot Brøsetveien som indgang til butikken. Butikken blir i den stuen som vist på vedlagte oprits No 2. Parafinen har vi tenkt att opbevare i uthuset som ligger 4 m fra hovedbygningens vestre side. Vi har tenkt at anbringe ett rør fra uthuset og igjennem kjeldermuren og op i kottet i gangen som anvist på oprits Nr 2 med pompe for parafin. Jeg med familie skall da flytte på 2den etage som består av 2 værelser og kjøkken.

Strinda den 3/2 1934

Ærbødigst

Olof Roos, Brøsetflaten, Laderuten.

Søknaden ble behandlet av bygningsrådet 9. februar 1934. Det ble besluttet: *“Andragendet innvilges. Butikken og dens tilhørende rum må innrettes og drives overensstemmende med de av Helserådet til enhver tid trufne bestemmelser. Butikken må ventileres, likeså lageret. Pumpen for petroleum må ikke opsettes i våningshuset.*

Sandaas bodde i 2. etasje under hele krigen, da Roos flyttet til Innset hvor fru Roos kom fra. Oluf Roos var fra Sverige. Hele 1. etasje ble forretningsflate etter hvert i nr. 117.

med tungvinte brygger på flere etasjer. ”Å være detaljist med for eksempel en bruttofortjeneste på 17 %, betyr at du først tjener penger etter at du har solgt de første 8,3 varene av et parti på 10 stk,” sier Alf Terje Sandaas. ”Salgsvolum er derfor viktig, likeså å begrense

svinnet”. Det var dyrere å drive den gang også.

I 1960 bygget Hans Sandaas en ny og moderne selvbetjeningsbutikk i Brøsetvegen 119. Merkevarene ble mer gjeldende, butikken var en av de aller første med selvbetjeningsvogner i Trondheim, og butikken hadde også trillebager for hjemlån gratis. Det var fryseri i kjelleren, og som ble mye benyttet av beboerne i området.

Fra 1970-årene kom butikk-kjedene. Nå var tiden inne for å pensjonere seg for kjøpmann Hans Sandaas. Han solgte sin forretning og sitt hus til Olaf Selvli, som fortsatte butikkdriften. Denne solgte etter noen få år til elektronikkfirmaet Vintervoll AS. Nye eiere er nå i ferd med å bygge huset om til hybelbygg.

Forfatterens etterord

Ifølge Byarkivet ble Brøsetvegen 117 ombygd til butikk allerede i 1934. J. Wikdahl drev forretning der før Sandaas. I Sør-Trøndelag Adressebok 1933-34 finner vi I. Wigdahl A/S som driver av kolonialbutikk. Eier av huset var Olof Roos. Og så var det noen som drev kiosk i en del av gammelbutikken i ca. 1 år på 60-tallet, som senere flyttet opp til området øst for Moholt kirke. Men hva het denne kioskeieren, mon tro?